

Լա առաջնոյն Տիգրանայ, որ ձեան տալը մեռաւ, անդ:

Արհաստատեն նաև Ասովմայի Արծրունայ և Քսենոփոն յոյն մատենագրի գրուածքը. զորո՞ք Հնախոսութեան հեղինակը յառաջ կ'բերէ. ա. հատոր. եր. 42—44: Արարատեան լեռնագաւառները մարդաչափ բարձրութեամբ թանձրադած ձիւնի տակ կ'ծածկուին. ճանապարհներն անգամ անանցանելի կը լինին անասնոց, որոց մէջէն ճանապարհորդք և կարաւանը չկարողանալով անցնել, շատ անգամ բռնքէն կ'խեղդուին, ինչպէս սովորաբար կ'ստատահի Աւանայ ծովը արբուշի ճանապարհի վրա, որ ծովի արևմտեան եղերքը պատելով մինչև Գուգարաց նահանգը կ'հասնի. շատ անգամ ստատահած է որ բեռնակիր անասունք մարդով մէկ տեղ հոլմակոծեալ ձիւնը ծովը ձգած է:

Այսպէս են ձմեռ ժամանակ և բովանդակ Նիգ գաւառի Դիրակայ և Աոտայից լեռնագաղտ ճանապարհները Արեւանայ հիւսիսային ու արևելեան կողմէն. որո՞ք բարձր լեռներու մէջ հարթ հաւասար դիրք ունենալով, ճանապարհորդել չի լինիր երբեք, մինչև որ ձիւնը չի խտանայ հողմոյ բռնութենէն:

Այս սովորական է մեր երկրի յիշեալ գաւառներուն, թող որ Աստեացոտն գաւառը որ Արարատեան դաշտին և Արշարունեաց գաւառին սահմանակից է և աւելի ցած, երբեմն այնքան սառտիկ ձմեռ եղած է պարսից իշխանու-

թեան ժամանակ, մինչև վայրենի գաղանք ուտելիք ու տէղ չգտնելով, խնամք խնամք կ'գային գեղերը կը թափէին. ինչ՞նչ անասունքը կարծես թէ Արհայ յեցւոյ գրածը կ'ստուգեն եղել, որ 'ի թուին հայոց շե. (1056). 'Անասունքն, ասէ, ջղիր ջղիր լինէին և թռչանքն երամ երամ 'ի փողոցս և 'ի տունս տունս մտանէին':

Այս դէպքը լսելով Արևանայ հիւսիսին խանր, հրաման կ'հանէ գիւղերէն խոտ ժողվել և տանել Աստեայ լանջին վրա տեղ տեղ ցրուել, որ թշուառ գաղանքը կերակրին:

Շարունակելի:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱՅ ԱՍՏՈՒԱԾՊԱՀՏՈՒԹԻՒՆԸ

(Շարունակութիւն եր. 21)

Այս օր ինչպէս սուրբ գրքէն ժամանակագրակտ, հաշիւները ցոյց կ'տան, ջրհեղեղը, որ եղաւ յամի աշխարհիս 1657, սորանից ետքը Նոյ նահապետը ապրեցաւ այլևս 350. տարի, իսկ կործանումն աշտարակին եղաւ յամի աշխարհի 1812, այսինքն ջրհեղեղէն 155, ետքը, յորում ժամանակի հայկ դարձաւ հայաստան. հիմա 155, տարին ևս 350. թուէն հանենք, կ'գտնենք դարձեալ 195. տարի Նոյին ժամանակ կենաց 'ի հայաստան. որով հաւաստի կ'ե-

րեւի թէ՛ Հայաստան ջրհեղեղէն ետքը մինչև Նոյի վախճանը 350 տարի (յամի աշխարհի 2097) և անտի մինչև Մ. Բայի տարրապաշտութեան ժամանակները, որ ըստ կարգի պիտի յիշենք, աստուածապաշտութեան մէջ էր, Սոքա են, զոր պատմաբանք իրենց պամագրութեան կարգը գուցէ՝ աւելորդ համարել են, բայց մէկ ազգի սկզբնաւորութեան և նախապատվութեան համար՝ ամենահարկաւորն իւր:

Հիմա կ'մնայ որ, խուզենք պատմաբանից խօսքերը ևս թէ՛ Հայկայ աստուածապաշտութեան համար որոշ գրած են՝ թէ ո՛չ, որքան որ նորա գիւղը մերժելուց ևս այս յայտնի կ'իմացուի, որ ինքն ճշմարիտ աստուածապաշտելով, չուզեց զԴէլ ճանաչել, և իբրև աստուած պաշտել կամ հնազանդել նորան. այսու ամենայնիւ պատմաբաններէն ոմանք յայտնի ևս կ'գրեն այս հաւաստութիւնը, և այս կ'գտնենք Սիւրբ Մարտիոս պատմագրութեան մէջ:

«Պատմութեանց տեղեկութիւն ունեցողներին յայտնի է, որ յիշեալ պատմաբանը իրեն ժամանակագրական պատմութեան նիւթը քաղած է:

Նախ՝ հրէից պատմագիրներէն, որոնք են՝ Միքիկանոս, Հեսու, Հեքսիպոս և Հովսէպոս, որոնք Վրիստոսէ յառաջ պատմագրեցին:

Եւրկորդէ՝ Լանանո կրօնաւոր, Լաւրիոս պամփիլիացի, Օսիմոս, Սոկրատ, Թէոփիլորոս, որոնք գրեցին մինչև ցիփըրըն Թէոփոս:

Եւրկորդէ՝ Տորորդէ և Հինգերորդէ կարգի պատմագիրներն ևս կ'ընդունք որոնք գրեթէ մինչև իրեն ժամանակը պատմագրեցին: Մասնաւոր պատմագիրները հարկաւ ազգաց նախնի աստուածապաշտութեանց համար ևս խոյզ և խնդիր արած կ'լինէին ուստի՝ կ'քաղէ Հայկայ աստուածապաշտութեան վրա տուած իր ծանօթութիւնները բայց մեզ այս խնդրոյս հաւաստիքը լուծելու ցոյց կ'տայ հաւատարիմ վրայ, որ աղբերնուս վերաբերութեամբ ոչ միայն հաւատարիմ, այլև գլուխ և իշխան և տէր միանգամայն Մեգար Թագաւորն մեր, որու համար կ'գրէ որ Թագէս Մեգաբելլի հըրամանաւ Թարգմանեց ինչպէս կ'երևի բանի ընթացքէն, հրէից լեզուէ պատմաբանական գրութեան, յորոց յիշեալ պատմագրութիւնների հետ՝ անցից ժամանակաց թիւերը կ'ստուգէ ինքնին պատմագիրը յասելն՝ "Բայց պարտ է հանձարեղ մօաց ոչ տկարանալ յաղագրս աւելի և պակաս բերելոյն զթիւս ժամանակաց քանզի յոլով զանազանութիւնս գտանեմք յԹմանասնիցն և յայլոց Թարգմանչացն գրութիւնս, և մանաւանդ, զոր Մեգար արքայն է Թարգմանեալ հրամանաւ Թագէոսի առաքելոյն. և զոր ստուգեաց Հակովէ Սուրհայեցին, մտեալ ընդ հրէութեամբ յաղագս կարծելոյ, թէ չետուն զբովանդակ գրեալս իւրեանց ճշմարտութեամբ՝ հեթանոսաց սակս նախանձու":

Եւ արդարեւ ով չի կարծեր որ Մե-

գար Թագաւորը աւելի եռանդ ունե-
նար հետամուտ լինելու ստուգել ՚ի
Թիւս ազգաց և մեր նախնւոյն Հայկայ
աստուածապաշտութիւնը մինչև կռա-
պաշտութեան ՚ի Հայաստան մտնելը Լա-
րայի օրէնքն. ինքը Հայոց ածապաշտու-
թեան ծայրը լինելով և քրիստոնէու-
թեան անդրանիկ Թագաւոր ազգին, ա-
ւելի ևս եռանդով գտնելու հետամուտ
կ'լինէր իր ազգին նախնի աստուածապաշ-
տութեան ծայրը, և նորանով գոհ կը-
լինէր, եր իրեն ազգը սկզբէն ճշմարիտ
աստուած որ կը պաշտէր, նոյն ճշմարիտ
աստուածապաշտութեանը ինքն եղաւ ա-
ռաջնորդ:

Իսկ մեր խնդիրը այսպէս կ'լուծանէ
սոյն պատմագիր. "Սմանք ասեն զ՝Եբ-
րովթ յաշտարակին անկմանէ մեռանիլ,
բայց մեք ստուգեցաք յետ ժամանակի
սպանիլ նմա ՚ի Հայկայ որդւոյ Թորգո-
մայ որդւոյ Թորգոմայ, որդւոյ Գամիրայ
որդւոյ (Յաբեթի. զի ոչ արար Հայկն ըզ-
պատկեր Բելայ և համարեցաւ զնա ած,
և եկն Բէլ ՚ի վերայ նորա ծանր ամ-
բոխիւ և սպան զնս Հայկ":

Ըզգային պատմիչներէն՝ այս բանիս
վկայ կ'երևին Սիսիթար գոշ և Սար-
գան բարձրբերդցի, որոնք կ'գրեն Հայ-
կայ համարոր Բելայ պատկերը չպաշտե-
լու համար՝ նորանից ապստամբեցաւ, և
կենազրաւ եղաւ նորան:

Հարունսիելի:

Ն Ա Մ Ա Կ Ա Ն Ի Ք Ն Ա Խ Ն Ե Ա Յ

Խաչիկ Կարուղիկոսի առաջնոյ Կոնդակը փրկա-
կան 976. րուին

Երազիկ Կաթուղիկոս առաջինն է սա,
ինչպէս Կոնդակի Թուականը ցոյց 'կտայ
որ յամին 972. յեպիսկոպոսութենէ,
Լ'ըշարունեաց ընտրեցաւ Կաթուղիկոս
աշխարհի ժողովով հրամանաւ երրորդն
Լ'շոտ Թագաւորի, Լ'նի արքայանիստ մայ-
րաքաղաքին մէջ Ստեփաննոս Կաթուղի-
կոսի մահուանէն ետք, որ Լ'ըծրունեաց
Լ'բուսահ Թագաւորը պստրեց ՚ի Սո-
տորոց ասացեալ բերդը ՚ի Սասաւրա-
կան:

Բաբգէն զոր եպիսկոպոս կ'ձեռնադրէ
Երազիկ Կաթուղիկոս Կաթաւկայի Թեմի
վրա՝ Սահան Կաթուղիկոսի պատմու-
անքէն կ'երևի, որ կուսակից էր Կա-
թուղիկոսին՝ Սահանը ՚ի Կաթուղիկո-
սութենէ ձգելու ժամանակին. ուստի
երբ որ 971 թուին Ստեփաննոս Կաթու-
ղիկոսը գնաց Սասաւրական բազմու-
թեամբ կրօնաւորաց, ուր փախած էր
Սահան, նորա հետ էր և այս Բաբգէն
վանական կոչեցեալ Սիւնեցի:

Սասաւրական նահանգի այն մասն
էլ, ուր է Ս. Ստեփաննոս նախավկայի
վանքը, Սիւնեաց նահանգին յարեմտից
սահմանակից լինելով, որում հաւանա-
կան է թէ աւելի ծանօթ լինէր Բաբգէն
և վանահայր նախավկայի վանքին, յիշեալ
մասին վրա Կաթուղիկոսը եպիսկոպոս կը
ձեռնադրէ զԲաբգէն իւր իշխանու-